Петъръ Ст. Коледаровъ

БЪЛГАРЩИНАТА ВЪ МАЛА АЗИЯ

(Bulgariandom in Asia Minor)

СЪ КАРТА
И ТАБЛИЦА

УНИВЕРСИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА СОФИЯ

ВТОРО ИЗДАНИЕ

СОФИЯ
1940

Петъръ Ст. Коледаровъ

БЪЛГАРЩИНАТА ВЪ МАЛА АЗИЯ

(Bulgariandom in Asia Minor)

СЪ КАРТА
И ТАБЛИЦА

ВТОРО ИЗДАНИЕ

СОФИЯ
1940

На злощастнитѣ българи-бѣжанци отъ Мала Азия.

У българина този вѫтрешенъ поривъ да дири нови простори за трудъ и победи е старъ, колкото и прародината му. Само той може да обясни присѫтствието му по четиритѣ главни посоки на свѣта. Този инстинктъ и неумолимитѣ превратности на историята сѫ довели българина и въ Анадола. И нищо чудно, че въ Мала Азия—поле на военно, културно и стопанско съревнование между всички раси и народи презъ вѣковетѣ, и пѫть между Изтокъ и Западъ, българщината е оставила своитѣ дири, видими за окото на историята и скрити въ дебритѣ на Анадола.

Първитѣ известни на науката българи тамъ сѫ 30-тѣ хиляди македонски славяни отъ Кавалско до Солунъ, пленени и изпратени отъ императора Юстиниянъ около 690 год. къмъ Киликия за борба срещу арабитѣ, и 208-тѣ хиляди тракийски славяни — политически бѣжанци отъ Телецъ (761—64), заселени отъ Константинъ Копронима въ Витиния (Брусенско). Но загубени за насъ сѫ както тѣ, така и многобройнитѣ други славянски челяди, изселени вследствие на византийската обезбългарителна политика, отъ областитѣ около Солунъ и Цариградъ, въ Мала Азия и тамъ претопени отъ мѫтнитѣ анадолски вълни. Ханъ Омуртагъ, виждайки тази имъ печална сѫдба, поискалъ тѣзи злощастници да бѫдатъ върнати по селата, заети отъ доведенитѣ отъ Византия арменци, сирийци и соргучи — турци. Презъ

50-тѣхъ години на IX в. Св. св. Солунски братя сѫ се оттеглили въ манастиря Полихронъ въ Малоазийската планина Олимпъ (до Бруса) и тамъ тѣ сѫ сътворили свещенното наше българо-славянско писмо.

Презъ време на византийскитѣ междуособици (1343—46), които доведоха за пръвъ пѫть турцитѣ на Старопланинския полуостровъ, Тракия била опустошена, а мнозинството отъ й населението било откарано въ робство въ Мала Азия. Такива роби и робини за харемитѣ сѫ отвличани въ Анадола въ всички столѣтия отъ тогава насетне. За туй сѫдимъ и по скърбитѣ на народния пѣвецъ по царь Шишмановата сестра Кера Тамара (Мара) и многото „синджиръ роби".

Турскиятъ историкъ Мехмедъ Мурадъ, като говори за края на българското царство, казва: „Било заличено и унищожено цѣлото величие на българскитѣ князе, деспоти и боляри. По-мѫжественитѣ отъ тѣхъ били убити или потурчени насила и пратени въ Анадола, гдето тѣхнитѣ следи се заличаватъ. Тамъ постепенно тѣ изпаднали въ забвение . . ." И наистина, на заточение въ Бруса умрѣлъ и последниятъ български царь Иванъ Стратимиръ, а синътъ му Александъръ, като се потурчилъ, станалъ управитель на Смирна и билъ убитъ при усмиряване на турски еретици въ планината Стилария.

Тукъ му е мѣстото да споменемъ и за хилядитѣ българчета, които, заради храбростьта си, направила силно впечатление на турцитѣ, попълвали и войниганскитѣ и еничерски отреди, които сѫ се били наредъ съ редовния турски аскеръ още презъ 1402 година

срещу Тамерлана, а сетне и по всички фронтове не само въ Европа, но въ Мала Азия, Сирия и Египетъ. Сетне тия войнигани се обърнали на обозчии и поправачи на пжтищата за обозитѣ, а най-после — на пастири и коняри на султанскитѣ и везирски стада и хергелета. Съ пѣсни, гайди, кавали и съ развѣти знамена тѣ влизали въ Цариградъ и откарвали стадата въ Мала Азия. Мнозина отъ тѣхъ оставали тамъ, задомявали се за гъркини и караманлийки и се заселвали въ роднитѣ имъ мѣста или въ сжществуващитѣ тамъ български села, за които ще говоримъ по-долу.

Търговцитѣ на добитъкъ (джелепи) и прекупвачитѣ на данъка по овцитѣ (бегликчии) сж били познати не само въ Тракия, Мизия, Македония, Поморавия, но и въ Албания, Сърбия и Мала Азия — единъ отъ най-добритѣ пазари. А културното и политическо значение на тѣзи българи—Богоридиевци, Чалжковци и много други е известно. Българското балканско производство, съ своитѣ карабаджии — производители и продавачи на аби, шаеци, черги, гайтани, козяци, кебета отъ подбалканскитѣ градове, Габрово, Самоковъ, Устово, Райково, Широка лжка, Димотика и др. съ камилски кервани сж разнасяли изъ обширнитѣ предѣли на отоманската империя. Купувачи били повечето турски търговци въ Анадола—лазове и зебеци, *) които постоянно сновели между Сливенъ и Мала Азия. Тѣзи български, балкански, подбалкански и родопски еснафи, съ разширения си

*) Потомцитѣ на селжукскитѣ турци.

отъ търговията мирогледъ бѣха тия, връзъ чиито плещи се изнесе и Възраждането. Анадолътъ погълна въ своитѣ градове и паланки много отъ тѣзи добри българи, останали тамъ и задомени за чужденки. Но тѣ, както и заточеницитѣ въ зловещитѣ тъмници на Диарбекиръ, гдето на мнозина български възстанници сж прогнили кости и здраве, не представляватъ етнически елементъ отъ голѣмо значение.

За да подсили балканския турски елементъ, и разреди тамошния български, Високата Порта, подобно на Византия, предприела разселвания на селджукски и др. турци въ Добружда, Делиорманъ и другаде. По тази причина, па и несигурностьта въ европейскитѣ владения на отоманитѣ отъ грабежитѣ на еничери, кърджалии, даалии и своеволията на спахии и бейове, мнозина българи подирили относително спокойствие въ земитѣ, близо до централната турска власть. Така се появили отъ началото на XVII в. до началото на XIX в. български села и градски махали въ Мала Азия.

Отъ тѣхъ 15 на брой сж съ около 6,700 българи въ Банджрмско и Баленско (Балжкесерски санджакъ) и Лапсенско и Боашехирско (Дарданелски санджакъ). Тѣ произхождатъ отъ Западна и Северна Тракия и Костурско, запазили българския си езикъ, нрави, носия, (макаръ и мжжетѣ да носели фесове съ черни пояси), лични и фамилни имена, както и пѣсни и обичаи. Главното имъ занятие е било земедѣлие и помощно—скотовъдство, пчеларство и бубарство. Изобщо, беденъ между тѣхъ не е имало — всѣка челядь е притежавала срѣдно по 100 декара земя. Съ будно българ-

ско съзнание, тѣзи българи само въ две отъ селата имали училища — Мандъръ и Коджа Бунаръ. Недѣлчо П. Орѣшковъ въ 1873 г. се уканилъ въ първото, като учитель и пѣвецъ въ черква на български. За това си учителствуване той е оставилъ нѣкои бележки, кждето, между другото, описва протеста и отказа на Мандърчени да плащатъ владичина на патриаршията, като дори нанесли побой съ колове на Кизикийския гръцки владика, загдето той,разяренъ,посегналъ на единъ селянинъ. Въ с. Коджабунаръ първомъ даскалувалъ Т. Ив. Доросиевъ (1874—78), а сетне малоазийчанитѣ Димитъръ Велчевъ и Георги Кънчевъ. Въ другитѣ села е имало гръцки учители и училища. Въ всички почти села е имало черкви, въ които се пѣло и по български. Въ гр. Бандърма, гдето черквата била строена отъ тамошнитѣ българи, по-сетне погърчени, последнитѣ въ 1870 г. не позволили да се чете за афоресването на Българската черква. Въпрѣки искането на делегацията отъ малоазийски българи, Екзархията не могла да прати български учители и свещенници и такива е имало само двама.

Следъ сравнително по-охоленъ и свободенъ животъ до Освобождението, почватъ и за тѣхъ притѣснения. Завръщанията имъ въ родината започватъ тогава доброволно, и презъ 1913—14 г. насила отъ страна на турското правителство, като тѣзи българи били подпомогнати отъ единъ нарочно пратенъ нашъ дипломатически чиновникъ. Тѣ биватъ настанени въ Западна Тракия, а следъ отнемането ѝ отъ България — тѣ предпочетоха да живѣятъ свободно у насъ. Сега тѣ сж бедствуващи

бѣжанци, защото за недвижимитѣ имъ имущества и стоки, оставени тамъ и възлизащи на сума надъ 3,000,000 зл. лв., не имъ е платено никакво обезщетение отъ турска страна. (Пълно проучване на тѣзи малоазийски българи е далъ Лука Ив. Доросиевъ въ Сп. на Б. Ак. наукитѣ, кн. XXIV, 13 (1922 год.).

Но извънъ тѣзи бѣжанци, въ Мала Азия е имало, и има и днесъ, още много българи, но вече загубили по една или друга причина народната си свѣсть. Загубени за Българщината сж българитѣ изъ градоветѣ Бандърма, Михаличъ, Балжкесеръ, Мудания, Бруса,[1]) Гебелъ, Бергама, Сома, Смирна[2]) и др. Погърчили се нашитѣ сънародници въ с. Къзъ-Дервентъ отъ XVII в. съ 400 кжщи (1898 г.); Ени кьой и други нѣкой села по планински мѣста между Измидския заливъ и Черно море[3])

---

[1]) И до днесъ единъ отъ кварталитѣ на Бруса се нарича „Булгаръ махле"

[2]) Самоковецътъ К. Фотиновъ е издавалъ тамъ първото българско списание „Любословие" (1842 и 1844 до 1846 год.), съ което слага основитѣ на българския периодиченъ печатъ. Тамъ сж отпечатани и неговитѣ „География Всеобща" (1843) и „Греческо-Болгарскій Разговорникъ" (1845 г.).

[3]) Тѣзи българи по протежение на планинската мѣстность на Мраморно море сж дошли по тия мѣста къмъ края на XVIII- и въ началото на XIX в. отъ Подбалканската, Родопска и Странджанска часть на Тракия, и като трудолюбивъ населителенъ елементъ—като овчари и вжглищари—сж почнали първи да използуватъ стопански обезплоденитѣ и необработени дотогава земи. Така българитѣ сж първитѣ културтрегери по тѣзи земи. Характерни сж ду-

всички села въ Енишехирско, Ескишехирско и Афионкарахисарско; с. с. Симабла и Байраличъ (Гюненска кааза); с. Маната, бандърмско; с. Енидже и Лиманъ-кьой на брѣга на Мраморно море, на западъ отъ Бандърма, Юкарж Япиджа-кьой и Аша Япиджа-кьой на Мраморно море въ Ердекския полуостровъ; с. с. Чалтикъ, Трама и Мата (Боашехирско), селата въ каазитѣ Перселийка, Бергамска, Кърка-гачка, Сома, Маница и Касаба въ Смирненския вилайетъ. Имената, точниятъ брой, както и числото на българитѣ отъ тѣхъ липсватъ за науката. Сегашната тѣхна сждба е неизвестна, но съ положителность може да се твърди, че ако не всички, то тѣ въ по-голѣмия си брой сж часть отъ бѣжанцитѣ—анадолски „гърци" въ Македония и Тракия подъ гръцка власть и сж сжщитѣ тѣзи колонисти, за които гръцкия в. „Етники" (6. V. 1936 г.) пише, между другото: „. . . Бѣжанцитѣ, настанени по тия мѣста, гдето живѣе българогласно население, сж научили вече българския езикъ и мнозина

митѣ на проф. отъ Парижкия университетъ Сург. Rodert, който въ своя трудъ „Les slaves en Turquie" казва, че българинътъ — като пълноводна рѣка — прелива брѣговетѣ си и затова нѣма установена граница нито откъмъ западъ, нито откъмъ югъ, и че тая му способность за мирно проникване се дължела на неговата приспособимость и трудолюбие. А Destrilhes пише: „Българинътъ има вродена наклонность къмъ колонизиране. Бразцейки земята, той се стреми безспирно да се разширява".

Проф. Дим. Ярановъ, при едно свое геоложко проучване, посетилъ презъ 1937 год. земитѣ около Мраморно море и намѣрилъ следи отъ тѣзи българи

говорятъ на тоя езикъ по-добре, отколкото на гръцки . . . Въ околиитѣ Леринъ, Воденъ, Костуръ, Енидже-Вардаръ нѣма бѣжанско дете на възрасть отъ 8 до 14 и 16 год., което да не говори български по улицитѣ, по центроветѣ, въ игритѣ, навредъ. . ." Въ в. „Врадини" (декември 1939 год.) Проф. К. Амандосъ (Атина), разглеждайки въпроса за славянитѣ и „славянофонитѣ" въ Македония и Пелопонесъ, отбелязва сѫщия фактъ. Така превратната сѫдба връща пакъ тѣзи наши сънародници на Българщината.

Други българи, отлѫчени отъ нея сѫ нашитѣ сънародници въ планинската околность на Багдатъ. За тѣхъ ни даватъ сведения В. Кънчевъ и Лука Доросиевъ. Багдадскитѣ българи се занимавали повечето съ обработването на гори. Въ селата имъ нѣмало други инородци или иновѣрци. Тѣ говорѣли презъ миналия вѣкъ български и знаяли за сѫществуването на българи въ Европа и тѣхната държава. По селата багдатскитѣ българи си построили каменни черкви. Къмъ края на миналия вѣкъ дошълъ въ България единъ багдатски калугеръ, източноправославенъ, за да събира помощи за нѣкой тамошенъ български манастиръ, кѫдето и игумена и монаситѣ били българи. Пропустнато било, обаче, да се събератъ сведения, колкото и любопитни за науката да сѫ тѣ.

Християнството на тѣзи българи предполага балкански произходъ, както на багдадскитѣ българи, тъй и на останалитѣ споменати по-горе наши сънародници. На въпроса дали и другитѣ хунобългарски орди не сѫ оставили диря, имаме само непровѣрени

вести. Така, единъ висшъ турски флотски офицеръ, по народность арменецъ, говорилъ на б. български воененъ аташе въ Цариградъ г. ген. Марковъ Тодоръ, че въ старитѣ арменски книги имало положителни указания за една хунобългарска орда, преминала Кавказъ и се заселила презъ II в. около Ванското езеро. Сѫщиятъ ученъ арменецъ му казалъ, че около гр. Трапезундъ имало нѣкакъвъ, манастиръ, въ който всички надписи били съ старобългарско писмо. Това може да е сѫщиятъ този паметникъ, за който ген. Т. Марковъ предалъ сведения на Л. Доросиевъ, че въ Армения имало една стара каменна черква, съградена, по сѫществуващето и до днесъ предание тамъ, отъ Мурадовата жена Мара съ собствени нейни средства, за да услужи на своитѣ роднини и ония нейни сънародници, заселени тамъ отъ турското правителство. При едно основно проучване на старитѣ арменски книги, ще се намѣрятъ положителни данни не само за тѣзи паметници, но и за хунобългарската орда и много още други въпроси изъ нашето минало. Миналата година в-къ „Правда“ (Москва) обнародва първитѣ резултати по работата на комисията отъ специалисти по изследването на богатата библиотека въ гр. Ечмиадзинъ съ арменски книги отъ V в. Тамъ положително може да се провѣрятъ тѣзи сведения.

Персийскиятъ историкъ пѫтешественикъ Мехмедъ Мурадъ-ел-Ремзи съобщава:“ . . . Било е време, когато Велика Б ъ л г а р и я имала подъ своя власть не само земитѣ на башкиритѣ, и бургаситѣ, но и земитѣ още по-на югъ. Случвало се даже тия българи да се ве-

стяватъ чакъ до стенитѣ на Византия . . .“, а сѫщо тъй и Еву Бейтъ Азиз-ел-Бекри-ел-Куртуби-ел-Енделюси пише: „.. Въ днитѣ на абасийския халифъ Ел-мюк-Тедиръ (или халифа на Багдатъ Муктадиръ Билахъ, т. е. м. май 922 г., бел. м.) той (владетелътъ на Волжка Велика България — Алмасъ Селки, сетне Джафаръ Бенъ Абдулахъ: бел. м.) приелъ мохамеданството. Съ 50,000 свои конници се билъ срещу римлянитѣ, византийцитѣ, ромеи) и започналъ да заплашва Цариградъ, който е на нѣколко месечно разстояние отъ Бургерия. Това ще рече, че господарътъ на Волжкитѣ българи — Алма Селки-Джафаръ Бенъ Абдулахъ — съвременникъ на Царь Симеона Велики е сѫщо нападалъ Цариградъ, но откъмто другия брѣгъ — азийския. Какво ли би сполетѣло Византия, ако като проява на кръвьта и завета на Кубрата дунавскитѣ българи се споразумѣха съ Волжкитѣ си братя.

Презъ време на тазгодишнитѣ юбилейни университетски тържества у насъ гостува именития английски ориенталистъ Sir Edw. Denison Ross, и при нѣколкократнитѣ ни срѣщи, ние си размѣнихме нѣкои извори. Така, г-нъ професоръ Росъ ни даде библиография за хунобългаритѣ, а ние – за ордата около Ванското езеро и нѣкои бележки на персийския поетъ Насъръ-и-Кхосревъ-Алеви за българитѣ. Българската наука и общество ще му бѫдатъ много признателни, ако той ни поднесе нѣкое свое проучване по въпроса.

Презъ 1922 год. професоръ по история на турски езикъ и обща османска история Неджибъ Асѫмъ бей (Цариградъ) печата въ

в-къ„Икдамъ“ сведения подъ надсловъ „Българи въ Мала Азия“, черпени отъ едно шехнаме (царственикъ) на Караманлийския султанъ Аляеддинъ отъ Шикяри бей Мухлисъ, а споредъ г. Вл. Т.-Хиндаловъ— писано отъ Дехани и, следъ смъртьта на последния, довършено отъ Барджанъ, и преведени на турски отъ Шикяри. г. Лука Доросиевъ предава извадки отъ статията на цариградския професоръ

„Известно е, че околноститѣ на Анталия (б. м. Адалия) и Ерменакъ сѫ каменисти и гористи. „Заетитѣ съ византийцитѣ и сетне съ монголци селджукски турци нѣмали време да отдѣлятъ за тия мѣста. Но все пакъ, най-важнитѣ мѣста отъ тази страна останали въ рѫцетѣ на чужденцитѣ. Между друго, крепостьта Ерменакъ се намирала въ рѫцетѣ на българитѣ. Когато Нуреддинъ Бей (основателъ на караманлийската династия, имаща свой султанъ до XVI в., и който, споредъ проф. Н. Асъмъ бей, е философътъ Неврe), властвуваше въ Сивасъ, въ Ташъ Илинде (Ерменакъ калесинде) невѣрницитѣ —думата е за българитѣ — тиранизирали населението (изглежда арменци, карамани и турци, б. м.), което постоянно дохождало да се оплаква на султанъ Аляеддинъ (Селджукски).“ Тогава последниятъ възлага на Нуреддинъ бея да уреди това положение, и ако превземѣлъ крепостьта, да я присвои.

Съ помощьта на всички огузки, тюркменски и кюрдски бейове и, главно, на хитростьта, „за очудване на всички“, успѣлъ да овладѣе Ерменакъ, заедно съ голѣмитѣ му съкровища, що намѣрили вѫтре и въ околностьта. Следъ 40-дневно сражение превзели Модъ, Гюлнари,

а после и Маре въ Булгардагъ". Воюването съ българитѣ продължило години наредъ, и съ смъртьта на Яхша хана, загиналъ въ боя, се свършило, като сина му Айдътъ бей станалъ васалъ на Нурединъ бея и се върналъ въ Ерменакъ.

Като такъвъ въ 1243 г. Айдънъ бей, съ 4,000 български войници се билъ срещу „френцитѣ" (франкитѣ-кръстоносци, б. м.) съ „желѣзни гащи", които въ голѣмото сражение при Гюргесъ (Корикосъ, Георгосъ; б. м.) били поразявани отъ прашкитѣ на „българитѣ, които съ всѣки камъкъ унищожаваха главитѣ имъ. Самъ Айдънъ уби на бойното поле 24 души . . . " Гр. Селефке се предалъ на турцитѣ и „българскиятъ князъ Айдънъ бѣ оставенъ съ 7.000 войници за пазитель".

Българитѣ се намѣсили и въ междуособицитѣ между селджуцитѣ и Мехмедъ бей, подъ началството на брата на последния Махмудъ бей. Тѣ се били на страната на караманлиитѣ, а въ 1343 г. съ Аляеддина Караманси се борили 10,000 българи срещу Ташъ Илинде (Ерменакъ). За тази година Л. Доросиевъ казва, че френцитѣ писали, че била „решително неблагоприятна".

Потомъкътъ на Айдънъ бей Яхша въ 1354 г. се опиталъ да отхвърли, въ съюзъ съ турцитѣ отъ Варсакъ, зависимостьта си отъ Аляедина II Караманси, но не могълъ да извоюва наново пълна свобода, на която се радвали българитѣ въ Булгардагъ при дѣдо му Яхша I. Разбитъ, той се видѣлъ принуденъ да отстжпи въ непристжпнитѣ чуки, и Аллединъ, предвидъ мжчнотии, които щѣлъ да срѣщне при преследването му, го простилъ.

Същото сторилъ и на Асѣня *) съ цель и него да привлѣче на своя страна, докато се разправи съ Халепчани.

Въ това време Асѣоглу (вѣроятно синътъ на споменатия вече Асѣнь, б. м.) заедно съ варсашкитѣ турци отъ гр. Кара-ташъ се отправилъ за гр. Таросъ, гдето билъ Яхша II ханъ и го убедилъ да възстане срещу караманлиитѣ. Ханътъ съ 20,000 „юнаци“ изявилъ желание да стане султанъ, отслужилъ "хутбе" (молебенъ,) и съ развѣто знаме се отправилъ срещу гр. Мутъ, когото превзелъ. Тогава той билъ провъзгласенъ за „шахъ“ (вѣроятно царь, б. м.), а Асѣнь и Саадеддинъ (вѣроятно водитель на турцитѣ отъ Варсакъ) — за везири. На името му били сѣчени монети.

Шахъ Яхша II превзелъ Гюлнари и всички мѣста до Карадагъ и Аляйе.

При Ларенда, гдето той се сражавалъ съ караманлиитѣ, дошълъ отъ Халепъ, за да го накаже Аляеддинъ II, Яхша не могълъ да удържи и избѣгалъ въ Пиасъ, (Паясъ б. м.), чийто упра-

*) Присѫтствието на този Асѣнь и още единъ другъ Асѣноглу по-сетне ни наумѣва за нѣкаква вѣроятна, но недоказана връзка между последния Асѣновецъ Ив. Асѣнь III, избѣгалъ отъ България презъ 1270 г. съ държавното съкровище при татарския ханъ Ногай. Следъ като последниятъ се опиталъ да го убие, побѣгналъ при дѣда си въ Цариградъ, гдето въ 1184 имп. Андроникъ II му далъ да управлява областьта Троада. Иречекъ смѣта, че Асѣновци изчезнали безследно въ вѫтрешностьта на Мала Азия. Ето че следъ 70 години тѣ се появяватъ можеби пакъ, но за да се изгубятъ безвъзвратно.

вител склонилъ да мине на негова страна, и
начело на 20,000 войска превзелъ Никде и Акъ
Сарай. Въ последния градъ, обаче, той билъ
обсаденъ отъ Аляеддина. „Най после Аляеддинъ
опрости Асѣня, който взелъ съ себе си
всичкото си имане и дружината си и излѣ-
зълъ. Отпосле името му не се чуло вече, —
казва се въ царственика. Това станало презъ
1360 година.

Тукъ предполагаме да е края на Яхша II,
който придобилъ титула шахъ и разширилъ
Българската държавица въ Булгардагъ чакъ
до Срѣдиземно море — отъ Кара-ташъ до
Аляйе, т. е. отъ залива Александрета до
залива Адалия.

Вл. Т.-Хиндаловъ дава известия за бълг-
таритѣ отъ Булгардагъ отъ малко по-сетнеш-
на доба: следъ Косовската битка (1380 год.),
когато, осигуренъ откъмъ Европа, султанъ
Баязидъ Османски решилъ да уреди несигур-
ното си положение въ Мала Азия спрямо
зетя си Аляедина, емиръ на караманлиитѣ,
които възстанали.

При Кара Хисаръ султанъ Аляединъ
ималъ съвещание съ съюзницитѣ българи отъ
Булгардагъ и Тюркмени. Водительтъ на по-
следнитѣ Айдиноглу, съ 10,000 „българи каме-
нохвъргачи“ и 6,000 гюлнарци налита връзъ
войскитѣ на ранения и пленень турски стра-
тегъ Демиръ Ташъ. Въ боя се хвърля и самъ
султанъ Баязидъ, но, намѣрилъ се въ опа-
сность, сключва миръ презъ 1391 год. Бая-
зидъ следъ това унищожава второто бълг.
царство и превзема Търново, води още две
войни съ караманлиитѣ и булгардагчани,
които се постоянно подновявали по причина

на това, че той не можелъ да ги подчини. Въ 1402 г. Тамерланъ обявява война Баязиду. Тя се свършва съ пълното поражение и пленъ на покорителя на България. Булгардагчани въ тая борба останали неутрални, като се прибрали въ своята непристжпна область. Това благосклонно къмъ монголитѣ държане на българитѣ се харесало на Тамерлана, който следъ поражението на османцитѣ „върналъ на българитѣ всичко, що било българско".

Въ приложението къмъ царственика, имало сведения за една друга българска държавица въ Мала Азия. Тя била на българското племе, населяващо непристжпната планина Еренкеловъ. Тамъ въ края на XV и началото на XVI в. царувала една кралица на име Катерина, която „понеже,—съобщава проф. Н. Асъмъ-бей,—тази мома била умна, станала много богата. Тя не ходила никжде на плячка, а войската си използувала за обработване на земята". Въ една хубава мѣстность тя имала чифликъ и дворецъ, който наричали Алтънъ сарай, т. е. „златенъ", защото стенитѣ му отвънъ били покрити съ златни покривки. Водата за него била хваната далечъ и доведена съ водопроводъ".

Следъ като караманлиитѣ се оттеглили въ Булгардагъ, всичкото население до Кония и Бей Шехиръ останало подъ властьта на кралица Катерина. Поради това, че, докато билъ заетъ въ Египетъ тилътъ му билъ смущаванъ отъ караманлиитѣ и 10,000 българи отъ Ермenакъ, султанъ Селимъ решилъ еднъжъ за винаги да се справи съ тѣхъ. За тази цель той изпратилъ пълководеца си Абдулахъ Кемалъ Паша срещу Катерина, която отлично

се защищавала съ въоръжените си съ прашки 30.000 войници и топовете по височините около двореца й. И имала успѣхъ — Абдулахъ Кемалъ паша падналъ въ сражението, а войските му се върнали въ Кония. Селимъ, обаче, следъ това заобиколилъ Алтънъ сарай, бомбардиралъ го и го разрушилъ. Катерина, обаче, се била отдръпнала въ планината и поставила по пещерите въ прохода войници, които обстрелвали турцитѣ, които съ голѣми жертви овладѣли прохода. Тамъ тѣ поставили артилерия, която довършила българитѣ, чиято кралица, войска и часть отъ населението загинали, а остатъкътъ се разбѣгалъ. Споредъ надписътъ на гроба на Кемалъ паша, това ще да е станало презъ 1413—14 г.

Каква е, обаче, сждбата на българитѣ отъ тѣзи две държавици, не е известно. Въ „Бележкитѣ по учителствуването ми въ Мала Азия“ Н. Орѣшковъ предава думитѣ на малоазийски ѣ българи, които, покрай преданието за нѣкаква си „Маненска крепость“ на нѣкой си „Мано, български войвода на преселенитѣ много отдавна българи съ хиляди въ времето на българскитѣ царе“, твърдѣли, че караманлиитѣ сж потурчени българи. Това, обаче, не отговаря на истината — тѣ говорятъ турски, християни сж, но пишатъ на гръцки. г. Лука Доросиевъ потвърждава, че имало мнозина покараманчени българи. Покараманчването е единственото, което може да ни обясни изчезването на старитѣ българи отъ Булгардагъ, кждето е фактъ, че сега нѣма българи. Запазили сж се само топографскитѣ наименования ***Булгардагъ*** и ***Булгармаденъ*** (българска мина, на с. з. отъ Адана) и казания царственикъ.

Ибрахимъ Аджизи, преписвачъ на шехнамето, е оставилъ нѣкои бележки, като казва, че не можалъ да разгледа крепостьта Ермянакъ, защото било невъзможно да се иде до самата нея, но че тамъ имало много старини. Сжщиятъ твърди, че развалинитѣ на двореца на кралица Катерина сжществували „до днесъ", т. е. миналия вѣкъ. Тѣ образували могила, наричана отъ мѣстнотото население „Хатунъ сарай" „(Женски дворецъ"), а водата и сега сжществувала. Въ „Der Brockhaus atlas" намѣрихме едно селище отбелязано Katun Saráï въ много ближна околность на пл. Еренкеловъ.

Известниятъ професоръ по Прабългарология г. Геза Фехеръ по резултатитѣ отъ тазгодишното си научно пжтуване изъ Турция и Иранъ заяви, че е посетилъ и Булгардагъ и Адана въ южния Анадолъ. Чакъ, следъ изучване и обнародването на находкитѣ и материалитѣ отъ тамъ може да се говори съ положителность за сжществуването на български държавици въ Мала Азия, защото и въ официалната наука тѣ сж приети съ съмнение, като не е обясненъ и произходътъ имъ. Тѣ, както е известно, сж били християни и не могатъ да иматъ връзка съ прабългаритѣ отъ Волжка Велика България, а по всѣка вѣроятность сж политически емигранти отъ България, или насила преселени отъ Византия по море.

Въ тритомния си трудъ Histore des Croisades ориенталистътъ René Grousset говори за арменски владетели въ Булгардагъ презъ XI, XII и XIII, в., като названието на планината пише Boulgardag, което у нѣкои учени не се приема (Ислямската енциклопедия на

Хутме го смѣта за погрѣшно и твърди, че е Bougha dag. т е. преводъ на турски на Таурусъ планина. Сѫщо и проф. М. Москопулосъ (Атина).

Само една научна етнографоархеологична експедиция въ Мала Азия, която да посети и проучи на самото мѣсто въпроса за Булгардагъ, Еренкеловъ, Ерзерумъ, Багдатъ, Ечмиядзинъ, Трапезундатъ и всички засегнати малоазийски селища може да хвърли повече свѣтлина върху тия неизяснени страници отъ Историята на Българщината въ Анадола, чиито етнични, политически, стопански и културни връзки и безъ Булгардапскитѣ ханства сѫ безспорни.

СЕЛДЖУКСКИ и ОСМАНСКИ ТУРЦИ	КАРАМАНСКИ ДОМЪ	БЪЛГАРСКИ ХАНСКИ ДОМЪ въ Булгардагъ
АЛЯЕДДИНЪ СУЛТАНЪ	НУРЕДДИНЪ (НЕВРЕ) БЕЙ	ЯХША I ХАНЪ
	КАРАМАНЪ	
	МЕХМЕДЪ БЕЙ	МАХМУДЪ БЕЙ — АЙДЪНЪ 1243, БЕЙ
		ХАЛИЛЪ
	АЛЯЕДДИНЪ БЕЙ, 1273	
	АЛЯЕДДИНЪ II	ЯХША II 1354 ХАНЪ — АСѢНЪ ВЕЗИРЪ
СУЛТАНЪ БАЯЗИДЪ		АСѢНОГЛУ 1360
	МЕХМЕДЪ БЕЙ	АЙДЪНОГЛУ 1380

Даденитѣ години сѫ отъ известията които имаме отъ тѣхъ

Черно море
СССР
Румъния
Русе
Варна
България
Пловдивъ
Бургазъ
Трапезондъ
Ерзерумъ
Одринъ
Гърция
Сивасъ
Анкара
Мудания
Ескишехиръ
Бруса
Галия
Енишехиръ
Балъкесиръ
Диарбекиръ
Мраморно море
Афионъ-кара-хисаръ
Аксарай
Маниса
Кютахия
Никде
Смирна
Касаба
Кония
Бешшехиръ
Адана
Пайасъ
Александрета
Самосъ
Адалия
Алайе
Мерсина
Селефке
Хаджъ
Ирак
Ефратъ
Багдатъ
Ермелик
Гюлнари
Сирия
о-въ Критъ
о-въ Кипъръ
Бейрутъ
Средиземно море
П.Ст.К.
Обяснения
Виляйетски гр.
Столица
Голъмо селище
Село
Днешни политически граници
Предполагаеми граници на българското царство въ Бургаръ при ханъ Аспаруха и Аспаруховъ вѣкъ